

A potenciális növekedés

Halmi Péter: Krízis és növekedés az Európai Unióban. Európai modell, strukturális reformok. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2014.

Ma, amikor nem csupán Európa vezető politikusai veszik fontolóra a többsebeségű Európa modellje mellett szóló érveket az esetleges brit és görög exit árnyékában, de Európa növekedési, termelékenység- és versenyképességi problémái az új tagállamokban is akadályozzák a tisztánlátást (a saját érdekekkel kapcsolatban), különösen időszerű összefoglaló mű jelent meg az európai növekedési modell válságáról és a kiút lehetőségeiről.

Bár Halmi Péter könyve elsősorban átfogó közgazdasági szakkönyv, politikailag is súlyos, egyértelmű állítást fogalmaz meg: bemutatja, kizárólag az integráció elmélyítésével, a szupranacionális döntéshozatali jogosítványok megerősítésével és az elengedhetetlen strukturális reformok végrehajtásával lehetséges az európai növekedési potenciál megújítása.

Halmi Péter monográfiája az európai növekedési lemaradás magyarázó tényezőit helyezi nagytitkos alá. Szemben az erről a témáról írt könyvtárnyi irodalommal, Halmi nem az aktuális növekedési ütem idősorait veszi alapul és hasonlítja össze Európa fő versenytársaiéval, hanem új fogalmat vezet be: a *potenciális növekedés* fogalmát. Értelmezése szerint, a potenciális kibocsátás a gazdaság fenntartható, inflációt nem gerjesztő növekedését megalapozó kapacitásának mutatószáma, amely kiszűri a ciklikus tényezőket. (Ebből értelemszerűen az következik, hogy a potenciális és az aktuális kibocsátás közötti különbség alkalmas konjunktúra-indikátornak.) Az új mutató a korábbiaknál jóval inkább alkalmas az összeha-

sonlító vizsgálatokra, a problémák strukturális okainak feltárására, így arra is rávilágít, hogy a versengő megoldási javaslatok közül miért a költséges, politikailag rendkívül nehezen megvalósítható és kedvező hatásokkal csupán hosszabb távon kecsegtető strukturális reformok végrehajtása az ésszerű választás.

A monográfia hét fejezetben tárgyalja az európai növekedés összefüggéseit, a növekedési potenciál erőzóját magyarázó tényezőket és e potenciál megerősítését elősegíteni képes gazdaságpolitikai lépéseket.

Az első fejezet átfogó, elmélettörténetileg is megalapozott növekedéseméleti alapvetés, amely a szerzőnek azt a kiinduló tézist hivatott alátámasztani, hogy a gazdasági folyamatok hosszabb távú dinamikájának összehasonlító elemzésekor a ciklikus tényezőktől megtisztított kibocsátási kapacitást érdemes vizsgálni. Ez a kiindulópont azért is fontos, mert a kötet egyik célja, hogy a legutóbbi világgazdasági válság potenciális növekedésre gyakorolt tartós hatásait is felmérje.

A második fejezet klasszikus és egyúttal örökzöld kérdést mutat be: az európai integráció növekedési hatásait. A téma hatalmas szakirodalmát áttekintve megállapítja, hogy a kereskedelem-élénkítő hatásokon túlmenően, az európai integráció a fizikai, a humán- és a tudástőke felhalmozására gyakorol kedvező hatást az allokációs hatékonyság növelésén, a beruházási kockázatok mérséklésén és a tudás és a technológia tovaggyűrésének megkönnyítésén keresztül. Az integráció tehát „növekedési

bónuszhatással” jár: emeli a tagországok gazdasági növekedésének ütemét. Az integráció pozitív növekedési hatásai látszólag leginkább a kevésbé fejlett tagországokban mutatkoznak meg (aszimmetrikus növekedési hatás, felzárkózási növekedés), és ezeket a mechanizmusokat a kötet későbbi fejezetei részletesen be is mutatják.

A harmadik fejezet az európai növekedési potenciál erózióját tekinti át és részletesen bemutatja az egyes termelési tényezők hozzájárulásának alakulását. Megállapítja, hogy a potenciális növekedés forrásai közül a teljes tényezőtermelékenység dinamikájának erőteljes romlása volt az erózió fő oka. Az EU fő versenytársaihoz, mindenekelőtt az Egyesült Államokhoz viszonyítva kialakult egy nehezen és lassan leküzdhető termelékenységi rés, mégpedig főként az innováció versenytársakénál gyengébb intézményi keretfeltételei, a tudásba irányuló beruházások kisebb mértéke és a versenytársakénál alacsonyabb intenzitású áru- és pénzpiaci verseny következtében.

E rövid tartalmi összefoglaló kevésbé képes érzékeltetni a harmadik fejezet komplexitását: a fejezet ugyanis részletesen áttekinti az európai termelékenységi részt magyarázó, egyenként egy-két tényezőt az okok közül kiemelő, ezek hatását szofisztikált ökonometriai módszerekkel számszerűsítő, összességében könyvtárnyi terjedelmű munkák megállapításait. Mivel a termelékenységi rés egy-egy okát kiemelő művek vitákat indítottak el, a termelékenységi rés magyarázó tényezőit elemző művek száma exponenciálisan növekedett.* Egy-két tényező kiemelése helyett, Hal-

mai Péter körképet nyújt: feltérképezi a termelékenységi különbségek magyarázó tényezőit, és bemutatja az ezekkel kapcsolatos legfrissebb tudományos eredményeket. Ez a módszertani és elméleti körkép vezeti be az Európai Bizottság megbízásából készülő modellezési és szimulációs munkák eredményeinek ismertetését. Halmai áttekinti az európai potenciális növekedés hosszabb távú tendenciáiról készített előrejelzéseket és forgatókönyveket, amelyekre támaszkodva, a kötet második részében szereplő elemzésekben felvázolja a saját előrejelzéseit és konklúzióit.

A negyedik fejezet a válságnak a potenciális növekedésre gyakorolt hatásával, a tartós hatások valószínűségével foglalkozik. Halmai megállapítja, hogy az Uniót ért szimmetrikus sokk aszimmetrikus következményekkel járt: némely országok, különösen a mediterrán országcsoport és a sérülékeny új tagállamok esetében a korábbi konvergenciafolyamatok megtörttek, sőt elképzelhető, hogy a felzárkózás ütemének drasztikus csökkenését nem kiigazítás követi, hanem konvergenciakrízis: távolodás az Európai Unió átlagos fejlettségi szintjétől.

E megállapítás vezet át az ötödik fejezet központi témájához, az Unión belüli felzárkózási és konvergenciafolyamatok elemzéséhez. Halmai szisztematikusan feltárja és rendszerezi az EU-n belül a korábban csatlakozott kohéziós országok, illetve az új EU-tagországok felzárkózásának hajtóerőit, eltérő időigényét, a felzárkózás stabilitását és minőségét. Ez utóbbi kapcsán megállapítja, hogy az új tagállamoknak az EU-csatlakozást követő dinamikus növekedése részben

* E recenzió szerzője maga is vitába szállt a termelékenységi rés strukturális komponensének túlságosan nagy jelentőséget tulajdonító, Halmai könyvében is részletesen szemlézett elméletekkel [Szalavetz, 2005].

„*túláradó keresleten alapult*” továbbá „a felzárkózás alapjait képező növekedés a vizsgált időszakban túllépett a gazdaság egyensúlyi kínálati potenciálján, azaz a potenciális kibocsátáson” (242. oldal). Ebből értelemszerűen következik, ahogy Halmai meg is állapítja, hogy ez a dinamika nem volt fenntartható. Az ötödik fejezetben Halmai saját számításainak eredményeit tárja elénk: szemléletes ábra illusztrálja, ahogy a potenciális növekedés dinamikája megtörik 2007–2008-ban, ahogy az USA-ban viszonylag hamar bekövetkezik a kiigazítás, ellenben a mediterrán országokban a kedvezőtlen folyamatok tartósan bizonyulnak. Összefoglaló táblázatok számszerűsítik a kibocsátási rés országok közötti eltéréseit, illetve ennek dinamikáját, továbbá a felzárkózási potenciál mérséklődését, a divergenciafolyamatok előtérbe kerülését (például a mediterrán országokban és egyes új tagállamokban).

Ezek a megállapítások logikusan vezetnek fel a hatodik fejezet témáját, az új tagországok növekedési teljesítményének és növekedési modelljének elemzését. A hatodik fejezetnek a növekedési modellel foglalkozó része (6.4 fejezet) mintegy keretbe foglalja a második fejezetben ismertetett „európai növekedési modell” részt (2.7 fejezet), érdemes visszalapozni, amikor idáig jutunk a könyvben, hiszen így lesz kerek egész az európai modellről alkotott kép. A visszalapozás azért is szükséges, mert a modell jellemzőinek összefoglalását követően Halmai arra a kérdésre tér rá, hogy milyen immanens kockázatokat rejt az európai növekedési modell és ezen belül a felzárkózó új tagállamok növekedési modellje. Melyek azok a modellelemek, amelyek kevésbé bizonyultak fenntarthatónak, amelyek egyrészt túlfűtöttséget eredményeztek,

másrészt növelték az érintett országok sérülékenységet.

Halmai borús következtetéssel zárja a fejezetet, megállapítja, hogy a részleges kilábalás és a potenciális növekedés némi stabilizálódása ellenére, az eddigi növekedési (felzárkózási) modell az új tagállamokban már nem tartható fenn. „*A potenciális növekedés, valamint a felzárkózási potenciál erősítése, illetve helyreállítása átfogó strukturális reformokat igényel*” (279. oldal).

Nem csupán az új tagállamokban elengedhetetlenek az átfogó strukturális reformok: ugyanezzel a kihívással néznek szembe a régi tagállamok is, hiszen maga az európai konvergencia-mechanizmus rendült meg a válság során. Márpedig, ahogy Halmai kiemeli: „*konvergenciamechanizmus hiányában az integráció egységes mechanizmusa működésképtelenné válhat. A konvergencia újjászületése az európai megújulás, az európai reformok alapvető kihívása, s egyben feltétele.*” (280. oldal). A hetedik fejezet a szükséges strukturális reformokat veszi sorra a szakirodalom kritikai értékelésével. Ahhoz, hogy az integráció hatására felpörgött, ám a válság során megrendült és hosszabb távon is tarthatatlanná vált felzárkózási növekedés átadja a helyét az innovációvezérelt növekedésnek, számos olyan reformot kell végrehajtani, amelyek mindegyike rendkívül költséges, időigényes és rövid távon erőteljes társadalmi (politikai) konfliktusokat okoz. Hiába mutatható ki egyértelműen és meggyőző módon, szimulációs modellek segítségével a strukturális reformok révén elérhető potenciális haszon (7.6.2 fejezet), illetve a reformok átfogó és koordinált végrehajtásából fakadó szinergia, vagyis a reformok tova- gyűrűző hatása (7.4.4 fejezet), és hiába nyilvánvaló, hogy a reformok eredmé-

nyeként a legnagyobb nyereséget éppen azok az országok érnék el, amelyeknek talán a leginkább szükségük lenne rá (például Görögország, lásd erről a 336–338. oldalt), a hatodik fejezet zárómondata a hetedik fejezetben is megismételhető lenne.

Az új tagállamok növekedési modelljéről szóló hatodik fejezetet ugyanis Halmai azzal a megállapítással zárta, miszerint „nemcsak az EU belső problémái, hanem az új tagállamok társadalmát jellemző *reformfáradtság*, valamint a gazdaságpolitikában jelentkező *új populizmus* is nehezíti a valóban átütő erejű reformok keresztülvitelét” (279. oldal). Mindez az EU15 tagállamaira is érvényes. Bár a szerző egyértelműen leteszi a voksát a korábbiaknál erőteljesebb integráció, a „teljes” gazdasági uniót célzó kormányzás kiépítése (291. oldal,

lásd még: Halmai, 2013) és az európai modell egyes összetevőinek újragondolása mellett, korunk nem kedvez a Halmai Péter által kívánatosnak tartott „bátor politikai akcióknak”.

SZALAVETZ ANDREA

IRODALOM

- Halmai P. [2013]: Európai integráció és szuverenitás. A gazdasági kormányzás új dimenziói. *Magyar Tudomány*, 174. évf. 4. szám, 411–422. oldal
- Szalavetz A. [2005]: Gazdasági szerkezet, termelékenység és fejlettség. *Fejlesztés és Finanszírozás*, 3. évf. 1. szám

Új közgazdasági paradigmát sürget a pápa

*Ferenc pápa Laudatio Si (On care for our common home) kezdetű enciklikájáról
Vatican Press, Róma, 2015.*

Bár Ferenc pápa második, „*Aldott légy!*” kezdetű enciklikájának központi témája a természeti környezet védelmének szükségessége, a pápa számos társadalmi és gazdasági folyamat bírálatával egy új, komplex fejlesztési koncepció kidolgozására hívja meg az egész emberiséget. Ferenc pápa ezért a Laudatio Si-n keresztül nem csak a katolikus hívekhez, hanem az összes jóakarató férfihoz és nőhöz intézi szavát. A pápa gondolatainak mélységét mutatja, hogy hasonlóan széles közönsége legutóbb a több mint ötven évvel ezelőtt írt *Pacem in Terris* enciklikának volt, melyben *XXIII. János* a nukleáris háború lezárása és a béke mellett érvelt. Ferenc pápa központi üzenete, hogy az ember okozta környezeti romlást csak közös, világszintű összefogással lehet visszafordítani, amihez elengedhetetlen a globális szegénység leküzdése és a fogyasztásközpontú, egyéni önzésen alapuló gazdasági felfogás leváltása.

A környezet közjóság, a fejlett országok szennyezése miatt felgyorsult globális felmelegedés hatása mégis a fejlődő nemzetek állampolgárait sújtja inkább, akik mindennapi megélhetése jobban függ a természeti erőforrások elérhetőségétől. A harmadik világ lakosait ráadásul nem védi erős szociális háló, így az erdőterületek csökkenése és a vízszint ingadozása több száz éve működő gazdasági berendezkedésük, és végső soron identitásuk alapját képező kultúrájuk feladására kényszeríti őket. A környezeti változások hatására sokszor számunkra ismeretlen fajok pusztulnak ki, a természet komplex működése miatt a biodiverzitás csökkenésének későbbi hatása nehe-

zen becsülhető. Ráadásul a környezet-szennyezés legtöbb esetben elkerülhető lenne, ám a „szemeteskosár kultúrája” a természeti erőforrások hatékony felhasználása helyett a túlzott fogyasztásra bátorít.

Ferenc pápa szerint a Föld erőforrásainak mértéktelen használata a társadalom által sugallt torz boldogságkép következménye. A pusztta fogyasztás nem elég a boldogsághoz, a vágyak további fogyasztással való ideiglenes kielégítése önzéshez és túlzott önérdékkövetéshez vezet. A saját hasznosságunk növelésének mindenek fellett álló célja végső soron a személyes viszonyok hanyatlásában és az emberek egymástól való elidegenítésében csúcsosodik ki. Az emberek egymástól való eltávolodását erősíti a közösségi média gyors fejlődése is: a személyes találkozásokat egyre jobban felváltja a virtuális kommunikáció, amin keresztül viszont nem adható át az emberi gondolkodás és érzelmi világ összetettsége. Az önzéshez vezető, fogyasztásban boldogságot kereső kultúrra helyett a pápa a katolikus egyház megoldási alternatíváját javasolja, ami éppen egyes vélt szükségleteink korlátozása és az élet által kínált lehetőségek mélyebb megélése által vezet minket a boldogsághoz.

Az elmúlt húsz évben a hamis boldogságkép következtében csökkenő szociális integráció és kohézió is rámutat, hogy az önérdékkövetésen alapuló gazdasági modellek hibásak, rossz célt követnek. Az elmúlt évtizedek gazdaságpolitikájának egyértelmű célja a gazdasági növekedés minél magasabb szinten tartása volt, miközben a gazdasági irá-

nyításnak a növekedés helyett a komplexebb fejlődést kellett volna elősegítenie, aminek központi eleme az emberi élet minőségének emelése. A kimagasló gazdasági növekedés ellenére hanyatló társadalmi folyamatok rávilágítanak, hogy újra kell definiálnunk a növekedés és fejlődés kapcsolatát, akár a gazdasági növekedés és a fogyasztás visszafogása árán is. Nem kell visszatérnünk a kőkorba, ám valóban mérlegelni kell az eddigi gazdasági és társadalmi folyamatok boldogságra gyakorolt hatását, és szükség esetén a fájdalmas, ám az emberiség érdekeinek és értékeinek jobban megfelelő szerkezeti változtatásokat is végre kell hajtánunk.

A környezetszennyezés mértékét és a növekvő globális szegénységet látva Ferenc pápa élesen elveti a piac koordinációs mechanizmusába és a technológiai haladás szegénységet mérséklő erejébe vetett hitet. A piaci szereplők döntéseit rövid távú profitérdekük befolyásolja, ami a természeti erőforrások túlzott mértékű használatán keresztül helytelen allokációhoz és túltermeléshez vezet. A természet működésének komplexitása miatt a környezeti károk hatását nem tudjuk helyesen felbecsülni, az okozott kárt a fejlődő országok egyébként sem tudják megfizettetni a multinacionális cégekkel. Ráadásul a természeti erőforrások kiürülése után távozó nemzetközi vállalatok a környezeti károkon túl a korábbi, mesterséges gazdasági szerkezet miatt jelentős munkanélküliséget hagynak hátra maguk után a harmadik világ államaiban. Az utóbbi évtizedekben növekvő jövedelmi egyenlőtlenségek is rámutattak arra, hogy a technológiai fejlődés és a gazdasági növekedés önmagukban nem képesek felszámolni a szegénységet, ezért a korábbi felfogással ellentétben az államoknak intenzíven kell foglalkoz-

niuk a jövedelmek igazságos újraelosztásával.

Ferenc pápa a piac megfelelő allokációs képességének elvetésével egyenesen egy új, morális érvekre és etikára fogékony közgazdasági paradigma megteremtését sürgeti. Meglátása szerint a közgazdaságtannak vissza kellene térnie a való élet problémáihoz, ahelyett, hogy elvont, téves feltételezéseken alapuló modellekben gondolkodna. A hibás paradigma szabályai alapján meghozott gazdaságpolitikai döntésekért komoly árat fizettek a társadalmak, amire többek között jó példát szolgáltat a pénzpiaci liberalizáció következtében megnőtt pénzügyi spekuláció is. A pénzüvilág a reálgazdasághoz képest túlzott mértékű növekedése, és az így felépült kockázatok negatív következményei a bankmentéseken keresztül komoly forrásokat vontak el az állami költségvetésektől, és így végső soron a válság negatív gazdasági és társadalmi hatásainak enyhítése elől is.

A jelenlegi közgazdasági paradigma másik, lényeges hibája, hogy mindössze erőforrásként tekint az emberi munkára, amelyet a hatékonyság növelése érdekében indokolt lehet csökkenteni vagy kiváltani. A katolikus társadalmi tanítás alapján a munka az ember elidegeníthetetlen joga és kötelessége: az ember így tud bekapcsolódni Isten teremtő munkájába, ezen keresztül tud kiteljesedni. Végső soron a munka az emberi önmegvalósítás eszköze, ezért a gazdaságpolitika egyik legfontosabb célja a munka minél szélesebb körű elérhetőségének megteremtése és az emberhez méltó munkakörülmények törvényen keresztül biztosítása kell, hogy legyen.

A klímaváltozás a Föld minden államát érinti, a nemzetek vezetői ezért nem bújhatnak országhatáraik mögé, a környezetszennyezés negatív hatásai ellen

csak nemzetközi fellépéssel lehet védekezni. A nemzetek önérdékkövetése helyett a fejlett államoknak technológiai és pénzügyi transzferrel kell támogatniuk a fejletlenebbeket, amivel nem csak az Észak és Dél között meglévő fejlettségi különbséget csökkenthetik, hanem törleszthetik ökológiai adósságukat is. A környezet védelme nem választható el a társadalmi egyenlőtlenségek és igazságtalanságok megszüntetésétől. Ferenc pápa szerint a harmadik világ államainak először nem is a környezetszennyezés, hanem az országaikban uralkodó szegénység ellen kell fellépniük.

A pápa többször is hangsúlyozza, hogy a katolikus egyháznak nem célja és feladata a környezetszennyezés megállítására megoldási javaslatok vagy alternatívák megfogalmazása, ezeket a szakértőkre hagyja. Így végső soron a *Laudatio Si* célja nem más, mint a meglévő és ismert probléma tudatosítása: a környezetszennyezést az emberiség okozta, ám gazdasági berendezkedésünk megváltoztatásával az okozott természeti és társadalmi kár még csökkenthető.

PÁLVÖLGYI ZSIGMOND

SZERZŐINKHEZ

A Köz-Gazdaság szívesen fogad a közgazdaság-tudomány tárgykörébe tartozó minden olyan tanulmányt, amely hozzájárul a hazai közgazdasági gondolkodás fejlesztéséhez. A kéziratok elkészítésekor a szerkesztőség a következőket kéri figyelembe venni:

A tanulmányokat elektronikusan kérjük elküldeni (balazs.szentivanyi@uni-corvinus.hu címre), lehetőleg MS Word (doc) formátumban

- Egy tanulmány átlagos hossza 1 szerzői ív (40 ezer karakter, szóközzel együtt). Kérjük szerzőinket, hogy ettől legfeljebb kismértékben térjenek el felfelé.
- A tanulmány rendelkezzen rövid, legfeljebb 100 szavas összefoglalóval, amelyet angolul is el kell készíteni.
- A fejezetcímeket arab számokkal kérjük jelölni. Az alfejezetek esetén a főfejezet sorszámát is meg kell adni: 1, 1.1., 1.1.1., 1.2.2. stb.
- Az ábráknak legyen *aláírása*, a táblázatoknak *címe*, illetve legyenek arab számokkal sorszámozva. A táblázat vagy ábra tartalma lehetőleg legyen a főszöveg ismerete nélkül is értelmezhető. Minden esetben szükséges az adatok forrását feltüntetni az ábra vagy a táblázat alatt. *Az ábrák legfeljebb két szint tartalmazzanak.*
- Egyenleteket, képleteket a sorok jobboldalán zárójelbe tett arab számokkal kell jelezni: (1), (2) stb.
- Hivatkozások, jegyzetek
  - A hivatkozásokat a főszövegben, szögletes zárójelben kérjük megadni [szerző, évszám] formátumban. Pl: [Szentés, 1999]
  - Pontos idézeteknél minden esetben szükséges megadni az oldalszámot is [szerző évszám: oldalszám] formátumban. Pl. [Szentés, 1999: 312]
  - A lábjegyzetek a főszöveg kiegészítésére szolgálnak, számukat a feltétlenül szükséges minimális szintre kérjük csökkenteni.
- Hivatkozott irodalom: a tanulmány végén kérjük felsorolni a szövegben hivatkozott irodalmakat a következők szerint:
  - Könyvek
Szerző neve (kiadás éve): *Cím dőlt betűkkel*. Kiadó, kiadás helye
pl: Szentés T. (1999): *Világ gazdaságtan*. Aula, Budapest
  - Könyvfejezetek
Szerző neve (kiadás éve): „Fejezet címe idézőjelek közt”. In: Szerkesztő neve: *Kötet címe dőlt betűkkel*. Kiadó, kiadás helye
pl. Stern, N. és Stiglitz, J. (1997): „A Framework for a Development Strategy in a Market Economy” in: Malinvaud, E. (szerk): *Development Strategy and Management of the Market Economy*. Oxford University Press, Oxford
  - Folyóiratcikkek
Szerző neve (megjelenés éve): „Cím idézőjelek közt” *Folyóirat neve dőlt betűkkel*. évfolyam(szám): oldalszámok.
pl: Kydland, F. E. (2006): „Aggregált mennyiségi elmélet” *Köz-Gazdaság* 1(2): 19-35.
  - Internetes hivatkozások: Szerző neve (megjelenés éve): *Cím dőlt betűkkel*. Teljes URL. Lekérdezés dátuma.
pl. Rodrik, D. (2006): *The Disappointments of Financial Globalization*. [http://ksghome.harvard.edu/drodrik/The Disappointments of Financial Globalization \(November 2006\).doc](http://ksghome.harvard.edu/drodrik/The%20Disappointments%20of%20Financial%20Globalization%20(November%202006).doc). Lekérdezve: 2007. 03. 13.